

*Дорофеева М.С., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКИЙ ТИП НАУЧНОЙ РАЦИОНАЛЬНОСТИ В СИНЕРГЕТИКЕ ПЕРЕВОДА

Статья посвящена законам постнеклассического типа научной рациональности в синергетике специального перевода. Рассмотрена реализация постнеклассического типа научной рациональности в переводе на примере исправления оригинала в множественных транслятах научно-технического текста. Доказана необходимость внесения исправлений в текст специального перевода по критерию социальных санкций и практических последствий.

Ключевые слова: *постнеклассический тип научной рациональности, синергетика специального перевода, критерий социальных санкций, субъект исследования, объект исследования, средства исследования.*

*Dorofeyeva M.S., PhD., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

POSTNONCLASSICAL SCIENTIFIC RATIONALITY IN SYNERGETICS OF TRANSLATION

The article is devoted to synergetic principles of postnonclassical scientific rationality in specialized translation. Realization of postnonclassical scientific rationality in specialized translation on example of the source text' correction in multiple translations was looked upon. The necessity of making corrections in the target technical text accordingly with the special criterion of social sanctions was proved.

Key words: *postnonclassical scientific rationality, synergetics of translation, criterion of social sanctions, research subject, research object, research instrumentarium.*

УДК 811.111'42

*Єфименко В.А., к. філол. н.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

КРОС-МОДАЛЬНА КОГЕЗИЯ В КІНОФІЛЬМІ

У статті розглядається такий вид мультимодального дискурсу, як кінофільм. На прикладі кінофрагменту виокремлюються два типи когезивних ланцюжків, які взаємодіють між собою, утворюючи наративну когерентність фільму. Елементи когезивних ланцюжків (персонажі, об'єкти та дії) виражені крос-модально, тобто за допомогою візуальних, вербальних і звукових засобів.

Ключові слова: *когезія, мультимодальний дискурс, кінодискурс, модус, когезивні ланцюжки.*

Значення у кінофільмах утворюється завдяки комплексній і когерентній комбінації модальностей, таких як слова, зображення, звуки, дії, певні технічні прийоми

тощо. Наприклад, у фільмах усні монологи та діалоги є мультимодальними за своєю природою, адже вони складаються з двох модусів: вербального змісту та голосу. Вербальні й візуальні модуси часто супроводжуються музичними мотивами, що належать до звукового модусу.

Застосування дискурсивної семантики, зокрема, когезивного аналізу, можливе не лише до текстів, й до нерухомих зображень, наприклад, ілюстрацій та рухомих зображень, таких як кінофільми. Ч. Ценг [3] пропонує мультимодальний підхід, який передбачає відстежування когезивно пов'язаних персонажів, об'єктів, типів дій в межах одного кадру та в різних кадрах, а також об'єднання їх у певні конструкції вищого рівня. **Об'єктом** аналізу є живі та неживі предмети з візуального ряду кінофільму, письмовий текст, який можна прочитати з екрану, усне мовлення, звук та музика.

На відміну від мультимодального аналізу, що пропонується Дж. Бейтменом і К.-Г. Шмідтом [1], які на основі принципу єдності просторово-часових відношень виділяють у кінофільмі низку синтагм, мультимодальний когезивний аналіз Ч. Ценг передбачає побудову двох типів когезивних ланцюжків: ідентифікаційного ланцюжка та ланцюжка дій. Принципи побудови ідентифікаційного ланцюжка схожі з тими, які лежать в основі створення лінгвістичних когезивних ланцюжків. Елементи ідентифікаційного ланцюжка можуть належати до візуального, вербального та звукового модусів.

Останні емпіричні дослідження доводять, що розуміння наративних структур кінофільму значною мірою відбувається за рахунок дій персонажів [2]. Для побудови ланцюжка дій варто зупинитися докладніше на типах процесів, які зустрічаються в кінофільмах. Ч. Ценг на основі класифікації типів лінгвістичних процесів М.А.К. Хеллдея виділяє наступні типи кінематографічних процесів: транзакційний процес, який демонструє динамічну взаємодію між персонажами або персонажами та об'єктами; нетранзакційний процес (демонстрація поведінки персонажів без взаємодії з іншими персонажами або об'єктами); процес реагування (наприклад, погляд персонажа на іншого персонажа чи об'єкт); вербальний процес (діалог або монолог персонажів) та концептуальний процес (розкриття ідентичності або відношень частина-ціле персонажів та об'єктів) [3, с. 116]. Взаємозв'язки між побудованими ланцюжками ідентичності та дії встановлюються на основі їх функціонально-семантичних відношень, зокрема, між учасниками, типами процесів і обставинами. Основним критерієм взаємодії між ланцюжками є вимога, щоб принаймні дві ланки одного ланцюжка знаходилися в однаковому семантичному відношенні до двох ланок іншого ланцюжка.

Метою нашого дослідження є когезивний аналіз кінонарративу. Звернемося до кінофільму «Синя Борода» режисера Е. Дмитрука, а саме ретроспективного фрагмента, в якому головний герой Курт згадує про знайомство з його першою дружиною Гретою. Фрагмент розпочинається і закінчується сценою в бальній залі й переривається сценою в саду. Детальний покадровий опис фрагмента пропонується нижче.

Кадр	Візуальне зображення	Опис, аудіоряд
1		<p>Бальна зала, грає музика, багато пар, які танцюють.</p>
2		<p>У спеціальній ложі грає оркестр.</p>
3		<p>Курт танцює з жінкою (Гретою).</p>
4		<p>Загальний план бальної зали.</p>

5		<p>Чоловік і жінка (батьки Грети) крупним планом, чоловік п'є вино з бокала, жінка пишно вдивляється в пари, які танцюють.</p> <p><i>M.: 'Peter, where they are, what's he doing?'</i> <i>P.: 'How should I know? Besides, what could he do?'</i></p> <p>Гасне світло, жінка голосно зойкає, за мить світло з'являється.</p> <p><i>P.: 'You shouldn't have screamed, darling.'</i> <i>M.: 'Oh, shut up. Peter, they're gone!'</i></p>
6		<p>Курт з Гретою в саду, ідуть до лавки, Грета сідає.</p> <p><i>K.: 'Thank God our technical progress is not so perfect that things don't occasionally go right. If the lights didn't go off tonight, I wouldn't have an opportunity to keep to myself for a second. But I'm sorry that your mother was frightened.'</i> <i>G.: 'My mother is easily frightened by everything. But my father is a man who gets happier as the day goes, by evening.'</i> <i>K.: 'Oh, yes, yes. And you, what are you like?'</i></p> <p>Курт дарує Греті троянду.</p> <p><i>G.: 'Me? I don't know, I really don't. All I know is that I'm just happy right now, that I could laugh with joy.'</i></p>
7		<p>Крупний план Курта і Грети, які сидять на лавці.</p> <p><i>K.: 'And tomorrow, what will you be like?'</i> <i>G.: 'Tomorrow? Tomorrow I'll probably be sad.'</i></p> <p><i>K.: 'Let me come and see you tomorrow because I want you to stay happy.'</i> Курт цілує руки Грети. <i>K.: 'You are so beautiful, Greta.'</i> <i>G.: 'And you.'</i> <i>K.: 'No, no.'</i></p> <p><i>G.: 'How long have you had it?'</i> <i>K.: 'What?'</i> <i>G.: 'The beard.'</i> <i>K.: 'Since the war, since the war.'</i> <i>G.: 'And never have shaved it off?'</i> <i>K.: 'No, never have, never will.'</i> <i>G.: 'Not even for me?'</i> <i>K.: 'You don't like it.'</i> <i>G.: 'I like it, I just want to look how you look without it.'</i> <i>K.: 'Oh, horrible, horrible, even my own mother ...'</i></p>

8		<p>У небі літак, який загорасться й падає, голос Курта за кадром: <i>'When I had an air fight and I was shot by the Russians, the plane crashed and burst into flames and I was a little slowgetting out ...'</i></p>
9		<p>Курт і Грета знову в саду, крупний план Курта. <i>K.: 'Scar tissue and some strange chemical reaction and I can't shave. That's why I have this ridiculous cut-up.'</i></p>
10		<p>Крупний план Грети. <i>G.: 'Oh, I love it, I really do. Does it tickle?'</i></p>
11		<p>Крупний план Курта і Грети. <i>K.: 'Why don't we find out?'</i> Цілує Грету.</p>

12		<p>Кіт на дереві голосно нявчить, зістрибує з дерева й кидається до Грети.</p>
13		<p>Курт обнімає Грету, намагаючись заспокоїти. <i>G.: 'Why does it look at me like that? Why did it attack me?' K.: 'That's my mother's cat.' G.: 'And now it is jealous. But it mustn't be.'</i></p>
14		<p>Дія відбувається в бальній залі, мати підбігає до Грети, бере її під лікоть. <i>M.: 'My baby, what's happened?' K.: 'Your daughter has such a beauty that even flowers and animals are jealous of her.' M.: 'Go, we are going home. Where's your father?'</i></p>
15		<p>Пітер стоїть біля столика з напоями і п'є вино. Голос матері за кадром: <i>'Peter!'</i></p>

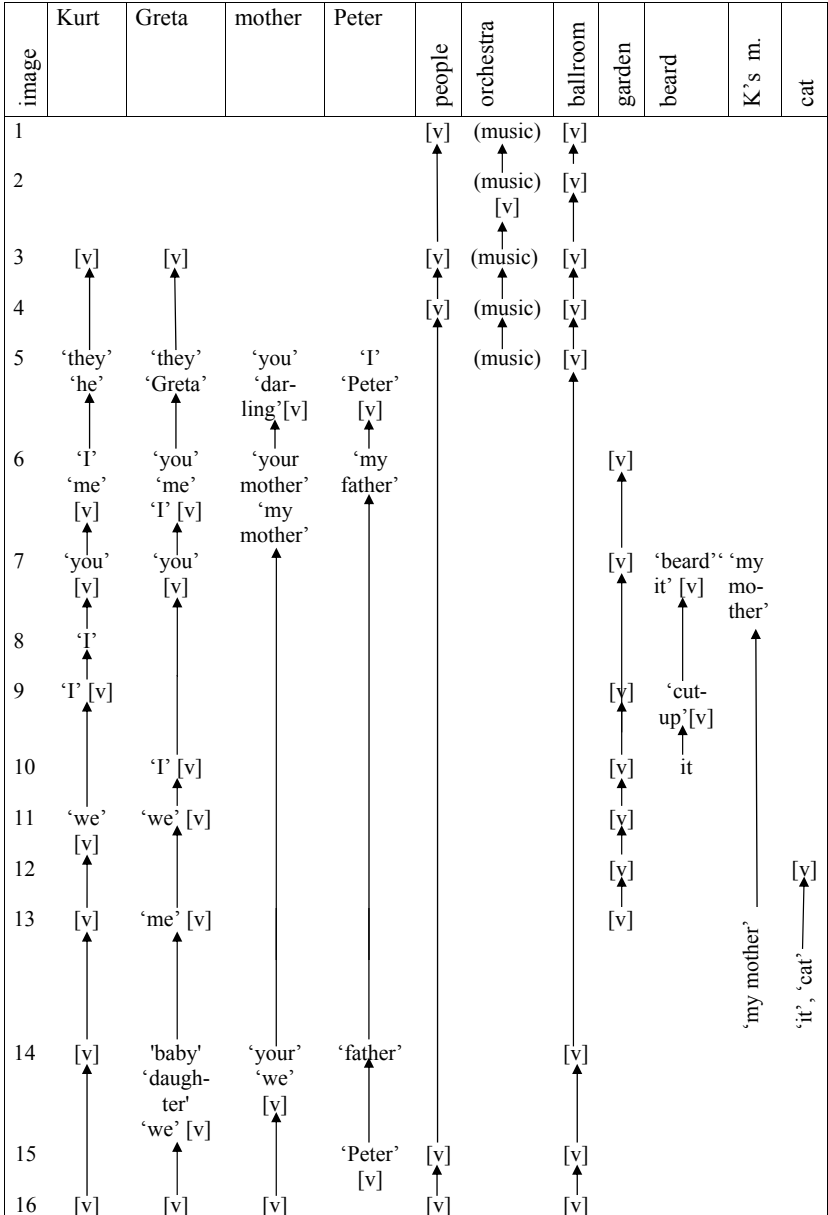
16		Мати з дочкою залишають залу.
----	---	-------------------------------

В аналізованому фрагменті вперше представлені Грета – одна з дружин Курта, та її батьки (з реплік ми дізнаємося, що батька звати Пітер, ім'я матері невідоме). Крупний план Грети, яка танцює з Куртом, та її батьків, які ведуть діалог, висуває ці фігури на передній план і фокусує на них увагу глядачів. Грета представлена моно-модально (візуальне зображення), тоді як презентація її батьків відбувається крос-модально, за допомогою візуального, вербального та звукового модусів. Подальша поява головних персонажів у кінофрагменті також пов'язана з візуальним, вербальним та звуковим модусами.

Окрім ідентифікаційних ланцюжків чотирьох головних діючих осіб, виділяємо ще сім ідентифікаційних ланцюжків об'єктів та локацій, які несуть у собі важливе змістове навантаження. Ланцюжок *'people'* є мономодальною конструкцією, реалізованою візуально протягом усього фрагмента. Це загальна група, на фоні якої виділяються специфічні індивіди – головні герої. Ланцюжок *'orchestra'* реалізується крос-модально, за допомогою звукових (кадри 1 – 5) та візуальних (кадр 2) елементів. Звук музики в кадрі 1 відіграє функцію аудіо прелюдії, яка сигналізує про подальшу презентацію «джерела» цього звуку (у нашому випадку – оркестру).

Як уже зазначалося, у кінофрагменті відбувається зміна місця дії: бална зала – сад – бална зала. Ці три сцени (сцена, нагадаємо, характеризується єдністю просторово-часових відношень) пов'язані діючими особами, які переходять з однієї сцени до іншої – Куртом і Гретою. Відповідно, два ланцюжки місця дії (*ballroom, garden*) вибудовуються у візуальному модусі.

Важливими для розгортання сюжету є ідентифікаційні ланцюжки *'beard'* та *'Kurt's mother'*. У фрагменті, що розглядається, пояснюється, чому Курт завжди носить бороду (щоб приховати шрами, які виникли після того, як його літак був збитий росіянами). До речі, кадр з палаочим літаком є єдиним ретроспективним епізодом, який переносить дію фільму в часи Першої світової війни і який пов'язаний з іншими епізодами закадровим голосом Курта та особовим займенником *'I'*, що є частиною його ідентифікаційного ланцюжка. Щодо матері Курта, то в кінофільмі постійно зустрічаємо згадки та посилання на неї, таким чином режисер картини підкреслює вплив, який мати здійснює на Курта навіть після своєї смерті. Нарешті, кіт матері Курта, який з'являється у фрагменті, фігурує у візуальному та вербальному модусах. Виявлені ідентифікаційні ланцюжки представлені в наступній таблиці:

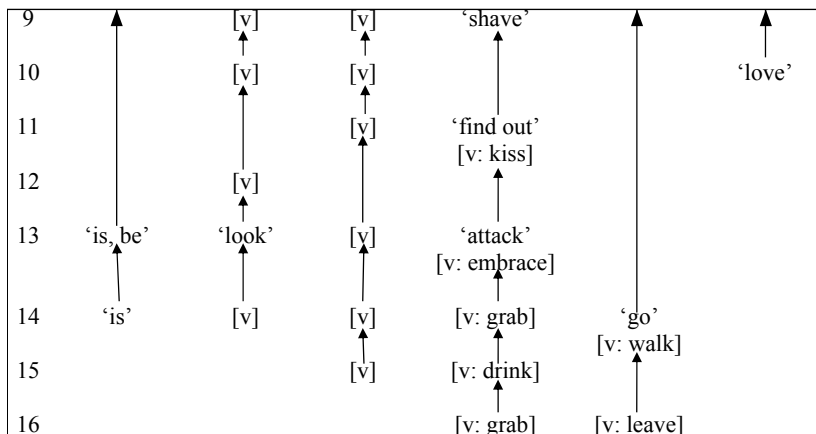

Окрім ідентифікаційних ланцюжків, в аналізованому уривку було виявлено шість ланцюжків дій. Концептуальні процеси виражаються за допомогою різних форм дієслова *'tobe'* і допомагають розкрити ідентичність персонажів. Процес реагування, що включає погляди одних персонажів на інших, реалізується переважно візуально за допомогою кадрів, знятих з точки зору персонажів (кадри 9,10), а також кадрів, на яких матір Грети за допомогою лорнета спостерігає за танцем своєї доньки з Куртом (кадр 5) та дивиться, куди подівся її чоловік (кадр 14). Один випадок вербальної реалізації ланцюжка реагування включає вживання Гретою дієслова *'to look'*.

Вербальний ланцюжок реалізується за рахунок візуального зображення діалогів між персонажами. Ланцюжок транзитивних процесів побудований крос-модально й складається з лексичних одиниць, що позначають дії (*do, see, shave, findout*), та візуального модусу (зображення процесів, що передають взаємодію між персонажами або персонажами та об'єктами, наприклад, *dance, hold, drink, kiss*). Ланцюжок не-транзитивних процесів включає процеси, які не передбачають взаємодію з іншими персонажами, зокрема, позначені дієсловами руху (*go, come, get out*) або передані візуально (*walk, leave*). Ментальні процеси реалізуються вербально в діалогах між Куртом і Гретою, а також її батьками і маркуються дієсловами *know, want, like*. Ланцюжки дій схематично зображені нижче:

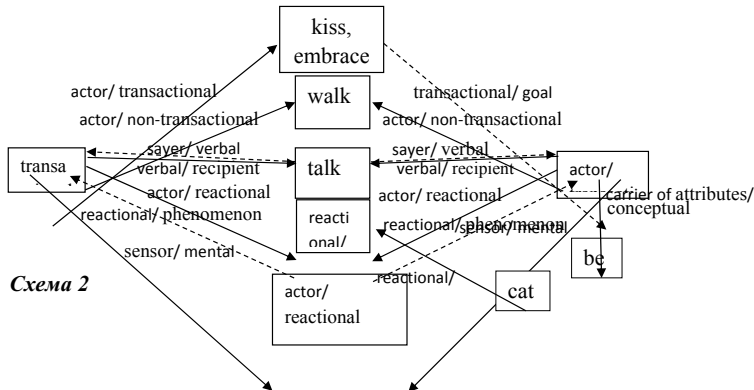
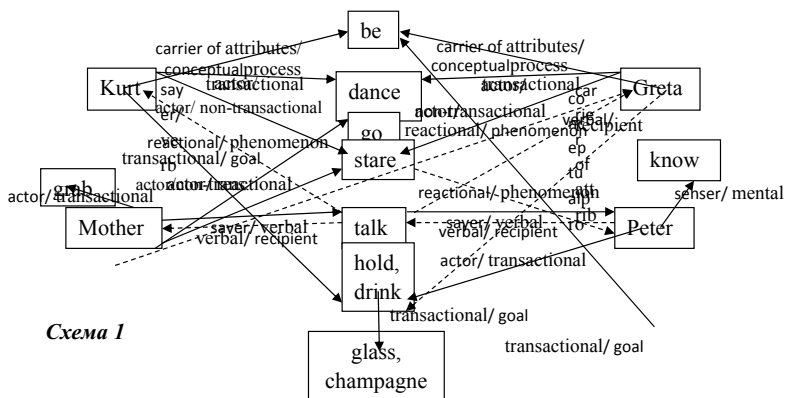
	conceptual	reactional	verbal	transactional	non-transactional	mental
1				[v: dance]		
2				[v: play]		
3				[v: dance]		
4				[v: dance]		
5	'are, is'	[y]	[v]	[v: hold, drink] 'do'	'go'	'know'
6	'is, are, am'		[v]	[v: kiss]	'laugh' [v: walk]	'know'
7	'will be, are'		[v]	[v: give] 'see, shave off'	'come'	'want, like'
8			[v]	'was shot'	'get out'	
9		[v]	[v]	'shave'		

Нарешті, ідентифікаційні ланцюжки та ланцюжки дій взаємодіють між собою, утворюючи комплексні структури, завдяки яким досягається наративна когерентність фільму. Варто зазначити, що не всі виділені нами раніше когезивні ланцюжки вступають у взаємодію один з одним. Наприклад, ідентифікаційні ланцюжки *'beard'*, *'Kurt's mother'*, *'cat'* не мають достатньої кількості семантичних зв'язків з іншими ланцюжками, щоб бути включеними в загальну схему. Окрім того, як вже зазначалося, дія кінофрагмента відбувається в двох різних локаціях, тому ми створили дві схеми: перша відноситься до персонажів та їх дій в бальній залі, друга – в саду.

У Схемі 1 розкриваються функціонально-семантичні відношення, які виникають між персонажами в бальній залі. Так, усі вони виступають акторами в транзитивних процесах і усі (крім Пітера) – акторами у нетранзитивних процесах, при цьому Грета є і актором, і метою таких процесів. Усі персонажі, крім Грети, є одночасно і мовцями, і реципієнтами вербальної інформації, Грета ж, на відміну від сцени в саду, в бальній залі участі в діалогах не бере, тому її ідентичність у межах цього фрагмента реалізується моно-модально. Єдиним актором в процесах реагування є матір Грети, яка розглядає спочатку Курта, який танцює з її дочкою, а потім шукає чоловіка. Нарешті, Пітер є єдиним учасником ментальних процесів (коли він промовляє фразу *'How should I know?'*).

Як свідчить схема, найбільше функціональних завдань виконує матір Грети: вона є актором в транзитивних, нетранзитивних і вербальних процесах, а також у процесах реагування. Відповідно, вона є найактивнішим персонажем цього фрагмента. Грета, навпаки, виступає актором лише в двох видах процесів (транзитивних і нетранзитивних), натомість, є метою в нетранзитивному процесі, об'єктом сприйняття в процесі реагування та реципієнтом у вербальному процесі, тобто переважають пасивні функції, графічно позначені пунктиром. Навіть в епізоді з котом вона виявляється об'єктом сприйняття.

Учасниками сцени в саду є лише Курт і Грета, тому саме вони представлені в Схемі 2. Завдяки тому, що практично вся сцена складається з діалога, процеси, в яких беруть участь герої, переважно співпадають. Курт і Грета є акторами в нетранзитивних, вербальних, ментальних процесах і процесах реагування. Одночасно вони виконують пасивні ролі як реципієнти у вербальних процесах та об'єкти сприйняття в процесах реагування. Окрім того, Грета є носієм певних рис у концептуальному процесі та метою в транзитивних процесах, коли Курт, який є актором у цих процесах, обіймає її ціле її. Таким чином, порівняно з епізодом у бальній залі, Грета виконує більше функціональних ролей як актор, проте в деяких процесах (зокрема, транзитивних) залишається пасивним учасником.

Таким чином, проведений мультимодальний аналіз дозволив виявити когерентність фрагмента кінофільму шляхом дослідження взаємовідношень між наративними

елементами, такими як персонажі, об'єкти та дії, вираженими крос-модально, тобто за допомогою візуальних, вербальних і звукових засобів. Поєднання когезивного аналізу з іншими підходами сприяє комплексному вивченню кінонарративу як одного з основних компонентів мультимодальних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Bateman J., Schmidt K.-H. Multimodal Film Analysis: How Films Mean / J. Bateman, K.-H. Schmidt. – London, New York: Routledge, 2012. – 338 p.* 2. *Mital P., Smith T., Hill R., Henderson J. Clustering of gaze during dynamic scene viewing is predicted by motion / P. Mital, T. Smith, R. Hill, J. Henderson // Cognitive Computation. – № 3. – 2011. – Pp. 5 – 24.* 3. *Tseng C. Cohesion in Film: Tracking Film Elements / C. Tseng. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. – 176 p.*

*Ефименко В.А., к. филол. н.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

КРОСС-МОДАЛЬНАЯ КОГЕЗИЯ В КИНОФИЛЬМЕ

В статье рассматривается такой вид мультимодального дискурса, как кинофильм. На примере кинофрагмента выделяются два типа когезивных цепочек, которые взаимодействуют между собой, создавая нарративную когерентность фильма. Элементы когезивных цепочек (персонажи, объекты и действия) выражены кросс-модально, т.е. с помощью визуальных, вербальных и звуковых средств.

Ключевые слова: когезия, мультимодальный дискурс, кинодискурс, модус, когезивные цепочки.

*Yefymenko V.A., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

CROSS-MODAL COHESION IN FILM

The article examines such type of multimodal discourse as film. Two types of cohesive chains are constructed, which interact with each other thus creating narrative coherence of the film. Elements of cohesive chains (characters, objects, actions) are expressed cross-modally, i.e. in visual, verbal and audio modes.

Key words: cohesion, multimodal discourse, film discourse, mode, cohesive chains.